

Відгук
отримано
1.06.2021 р.
Голова спеціалізованої
ради ДФ 26.133.015
д.ф.н., проф. Колесник О.Г.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.015 у
Київському університеті
імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук, професору,
професору кафедри германської філології
Інституту філології
Колеснику Олександрю Сергійовичу

Відгук

офіційного опонента **Жуковської Вікторії Вікторівни**, кандидата філологічних наук, доцента, доцента кафедри міжкультурної комунікації та прикладної лінгвістики Житомирського державного університету імені Івана Франка на дисертаційну роботу **Тугай Олександри Миколаївни** на тему **«Складне речення з дієсловами волевиявлення в ранньоновоанглійській мові: структурно-функціональний аспект»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія, галузь знань 03 Гуманітарні науки.

Вивчення природи складних реченневих утворень, їхньої дворівневої організації та механізмів породження належить до найактуальніших питань сучасної граматики з огляду на вагомі зрушення, що відбуваються у мовознавстві під впливом новітніх теоретичних моделей. Пріоритетними напрямками нинішніх граматичних студій є вивчення кола питань, пов'язаних із розкриттям природи мовних явищ у синхронному та діяхронному аспектах з метою комплексного аналізу їхньої структурної будови, семантичних і функціональних властивостей.

Дисертаційне дослідження *«Складне речення з дієсловами волевиявлення в ранньоновоанглійській мові: структурно-функціональний аспект»* пропонує аналіз структурно-семантичних та функціональних особливостей складного речення з дієсловами волевиявлення у ранньоновоанглійській мові, здійснений на засадах новітніх здобутків вітчизняного історичного мовознавства в

поєднанні з останніми напрацюваннями генеративної та функціональної парадигм.

Актуальність наукової роботи Олександри Миколаївни Тугай визначається: по-перше, застосуванням сучасної генеративної методології, що дозволило здійснити аналіз структурної організації складного ранньоновоанглійського речення з дієсловами волевиявлення та пояснити механізми породження особоводієслівної/ інфінітивної комплементної клаузи в його складі. По-друге, актуальність розвідки зумовлена зверненням до аналізу функціональної перспективи ранньоновоанглійського складного речення з особоводієслівною, інфінітивною клаузою комплементациєю дієслів волевиявлення в аспекті розгортання комунікативного динамізму вольової спрямованості адресанта на різних рівнях дистрибутивного поля речення. Імплементований інтегративний підхід до інтерпретації варбалізаторів категорії волевиявлення з урахуванням фундаментальних положень розвиненої версії Ікс-штрих теорії, теорії контролю в термінах теорії управління та зв'язування й теорії функціональної перспективи речення, безперечно, є своєчасним та нагальним для вітчизняних мовознавчих студій.

Праця актуальна з огляду на її безпосередній зв'язок з основними напрямками наукових досліджень в межах наукової теми Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка «Розвиток європейських мов і літератур у контексті міжкультурної комунікації» (номер державної реєстрації 0116U006607).

Мета дослідження, яка відбита в покрокових завданнях, полягає у визначенні структурно-семантичних та функціональних особливостей складного речення з дієсловами волевиявлення в ранньоновоанглійській мові. **Об'єктом** дисертаційної праці є складні речення з особоводієслівною та інфінітивною комплементними клаузами, уведені дієсловами волевиявлення в ранньоновоанглійській мові, а **предметом** дослідження є структурно-семантичні та функціональні характеристики складного речення з дієсловами волевиявлення у літературних джерелах XVI-XVII століть.

Одразу відзначимо, що науковий доробок Тугай Олександри Миколаївни справляє позитивне враження. Якість лінгвістичного аналізу та багатоаспектність вивчення досліджуваного матеріалу засвідчують високий науковий потенціал здійсненої розвідки.

Адекватними для виконання завдань і досягнення мети є застосовані методи аналізу, зокрема метод структурного аналізу, історичний метод, прийоми генеративної граматики, аналіз функціональної перспективи речення та елементів дескриптивної статистики.

Поза сумнівом **наукова новизна** праці, адже в ній вперше розпрацьовано комплексний підхід до аналізу складних синтаксичних утворень з особоводієслівною, інфінітивною клаузою комплементарією дієслів прояву вольової інтенції адресанта в ранньоновоанглійській мові у взаємозв'язку їхніх формальних та функціональних ознак. Наукова новизна отриманих результатів визначається й окресленням місця складних речень з особоводієслівною, інфінітивною комплементарією у процесі загальних еволюційних процесів в англійській мові. Вперше здійснено інвентаризацію базових та варіативних моделей складного речення з особоводієслівною / інфінітивною комплементарною клаузою дієслів прояву вольової інтенції адресанта в ранньоновоанглійській мові; встановлено позиційні характеристики комплементарної клаузи; визначено способи організації комплементарів дієслів волевиявлення в складному реченні. У результаті застосування процедурного апарату двох модулів генеративної граматики, а саме Ікс-штрих теорії та теорії контролю, вперше надано пояснення процесів породження аргументів, комплементарних клауз та комплементаризерів досліджуваних синтаксичних утворень. Новим у роботі є також здійснений аналіз функціональної перспективи ранньоновоанглійського складного речення з дієсловами прояву вольової інтенції в аспекті встановлення особливостей розгортання комунікативного динамізму волевиявлення адресанта на різних рівнях дистрибутивного поля речення. Отримані результати щодо формальних та функціональних характеристик ранньоновоанглійських складних реченнєвих утворень з дієсловами прояву волі із застосуванням

прийомів і процедур генеративної граматики і теорії функціональної перспективи речення становлять суттєвий внесок у загальну граматичну теорію германських мов.

Дисертаційне дослідження Тугай О.М. ґрунтується на комплексі сучасних методик. Усі релевантні дані надано у відповідних кількісних показниках. Зазначене вище є надійним підґрунтям *наукової достовірності* отриманих дисертанткою результатів і висновків.

Як **теоретична**, так і **практична значущість** наукової праці є істотною та полягає в можливості та доцільності впровадження результатів дослідження у курси з теоретичної граматики (розділи «Синтаксис», «Складне речення») та з історії англійської мови (розділ «Частини мови», «Синтаксис»). Здобутки дисертаційного дослідження стануть у нагоді при укладанні спецкурсу «Основи генеративного синтаксису», а також у процесі створення навчально-методичних посібників із теоретичної граматики та історії англійської мови. Крім того, результати дисертаційної праці можуть бути використані під час написання наукових робіт із синтаксису германських мов.

Апробація результатів дослідження є цілком достатньою. Здобутки дисертаційної роботи повністю висвітлено у шістнадцяти одноосібних наукових публікаціях за темою дисертації, з них: вісім статей у наукових фахових виданнях України, одна стаття у закордонному періодичному виданні, та сім тез доповідей на наукових та науково-практичних конференціях (загальний обсяг – 4,5 друк. арк.). Апробація результатів наукового дослідження здійснювалася на шести міжнародних конференціях, двох всеукраїнських конференціях та одній науково-практичній конференції, а також на одному всеукраїнському та двох міжкафедральних наукових семінарах. Положення та висновки дисертаційного дослідження можна вважати достовірними та обґрунтованими, оскільки, воно забезпечене достатнім обсягом емпіричних лінгвістичних даних (вибірка 3750 синтаксичних одиниць, відібраних із 104 джерел XVI-XVII загальним обсягом 3750 сторінок) та критичним опрацюванням великої кількості наукових джерел.

Список використаних джерел відбиває сучасний стан досліджень у царині вітчизняного та закордонного історичного мовознавства, генеративного синтаксису, функціональної лінгвістики (286 позицій наукової літератури, з яких 143 іноземними мовами) та 9 джерел довідкової літератури й 104 позиції ілюстративного матеріалу. Вірогідність отриманих результатів підкріплено емпіричними даними, вміщеними у 6 додатках. Це дозволяє кваліфікувати працю Олександри Миколаївни як самостійну наукову розвідку, що збігається із сучасним рівнем наукових знань.

Оформлення роботи й послідовність викладу заслуговують позитивної оцінки. Структура дисертації чітка й логічно вмотивована. Вона містить дві анотації (українською та англійською мовами), список опублікованих праць дисертантки, чотири розділи з висновками до кожного з них, загальні висновки, список використаної літератури та додатків. Основний текст викладено на 208 сторінках, повний обсяг роботи – 253 сторінки.

У *Вступі* Олександра Миколаївна обґрунтовує актуальність теми дослідження, визначає його об'єкт та предмет, формулює мету, визначає завдання, окреслює методи наукового пошуку, розкриває наукову новизну, теоретичне значення та практичну цінність праці.

Перший розділ дисертації окреслює теоретичні засади дослідження складного речення з дієсловами волевиявлення. Авторка, демонструючи ґрунтовну фахову підготовку, фокусується на трактуванні категорії волевиявлення як логіко-філософської категорії, здійснює систематизацію теоретичних підходів до інтерпретації явища клаузальної комплементации крізь призму традиційної граматики, генеративного та функціонального підходів, аргументує переваги застосування генеративної граматики для пояснення процесів утворення складного речення з комплементацией у ранньоновоанглійському періоді та окреслює генезу англійської складної комплементної клаузи.

У *другому розділі* наукової праці аргументовано вибір напряму та методологію дослідження ранньоновоанглійського складного речення з

дієсловами волевиявлення, зазначений основний процедурний апарат генеративних модулів Ікс-штрих теорії та теорії контролю, схарактеризовано еволюційні процеси у парадигмі складного речення в давньоанглійському, середньоанглійському та ранньоновоанглійському періодах, окреслено етапи проведення наукової розвідки.

Третій розділ роботи присвячений характеристиці структури ранньоновоанглійського складного речення з дієсловами волевиявлення. У розділі виокремлено та інвентаризовано базові й варіативні моделі структурної організації досліджуваних синтаксичних утворень, окреслено позиційні характеристики комплементної клаузи та визначено способи організації ядерних конститuentів. Застосування інструментарію Ікс-штрих теорії уможливило висвітлення шляхів породження особоводієслівних та інфінітивних комплементних клауз, визначення аргументних структур складних речень з особоводієслівною та інфінітивною комплементациєю та окреслення їхньої тетарольової парадигми.

У *четвертому розділі* дисертаційної праці схарактеризовано особливості реалізації функціональної перспективи складних речень з дієсловами волевиявлення у мові ранньоновоанглійського періоду, зокрема здійснено аналіз мовних компонентів реалізації комунікативного динамізму волевиявлення адресанта та репрезентації комунікативної напруги речення, окреслено роль контекстуальних чинників та аранжування конститuentів в актуалізації функціональної перспективи означених синтаксичних утворень.

Дисертація вирізняється логічним викладом матеріалу, послідовним висвітленням завдань, переконливістю та об'єктивністю презентованих результатів. *Висновки* до кожного розділу, а також загальні висновки, витікають зі змісту здійсненої розвідки, є достатньо аргументованими, висвітлюють основні положення дисертації та вирізняються теоретичною і прикладною вагомістю. *Загальні висновки* розкривають сутність розв'язаної наукової проблеми, висвітлюють найбільш вагомні здобутки, підбивають підсумки

здійсненого дослідження та окреслюють перспективи подальших наукових пошуків.

Таким чином, є всі підстави стверджувати, що *мета дослідження* – висвітлення структурно-семантичних та функціональних особливостей складного речення з дієсловами волевиявлення в ранньоновоанглійській мові – досягнута, поставлені автором дисертації завдання успішно реалізовані, а положення, що виносяться на захист, підтвердженні аргументованими висновками.

Оцінюючи дисертаційне дослідження Олександри Миколаївни Тугай в цілому, дозвольте наголосити на загальній позитивній оцінці наукової розвідки та відзначити високий науковий рівень розробок здобувачки, обґрунтованість й валідність отриманих результатів. Сподіваюсь, що виголошені нижче питання та міркування щодо окремих моментів роботи будуть з'ясовані під час дискусії та будуть розглянуті у подальших дослідженнях з цієї перспективної проблематики.

1. У Розділі 1 роботи п. 1.5. авторка окреслює генезу складної клаузної комплементації в англійській мові, акцентуючи на процесах граматикизації, а у Розділі 2 п. 2.2. фокусується на історичних змінах у парадигмі складного речення, що відбулися в давньоанглійському, середньоанглійському та ранньоновоанглійському періодах. Попри ґрунтовний аналіз еволюційних процесів у синтаксисі комплементних клауз, уточнення потребують чинники реграматизації англійського складного речення, які вплинули на формування складного речення з дієсловами волевиявлення, та окреслення сутності процесів реграматизації (реінтерпретації) інфінітивної комплементної клаузи в ранньоновоанглійській мові.

2. Матеріалом дослідження слугують 3750 прикладів ранньоновоанглійських складних речень з особоводієслівними та інфінітивними комплементами, уведені тридцять чотирма дієсловами волевиявлення. В роботі вказується, що це дієслова «*волевиявлення прямого та непрямого мовлення*» (стор. 2), «*прямої та непрямої мови*» (стор. 204), але чи всі аналізовані дієслова

в досліджуваному матеріалі реалізують семантику прямого та непрямого мовлення, зокрема такі дієслова бажальної, наказової та імперативної семантики як *wish, want, desire, intend, induce, force* та ін.?

3. На стор. 89 роботи вказується, що «мова ранньоніовоанглійського періоду характеризується більшим вживанням таких дієслів волевиявлення, як *advise [...]* *wish*» із посиланням на 'Shakespeare-Lexicon: a complete dictionary of all the English words, phrases and constructions in the work of the poet' (позиції 294, 295 у Списку використаних джерел). Виникають запитання: по-перше, яка провідна жанрова/ стильова приналежність текстів ранньоніовоанглійського періоду, з яких було зроблено вибірку синтаксичних утворень, що піддаються вивченню; і, по-друге, наскільки аналізована вибірка є збалансованою та репрезентативною для мови досліджуваного періоду і чи розглядала авторка можливість застосування даних корпусу Early English Books Online (EEBO) (<https://www.english-corpora.org/eebo/>), що містить різножанрові тексти періоду з 1470 по 1690 рр. загальним обсягом 755 млн слововживань, як джерела емпіричних даних дослідження.

4. Вагомим доробком дисертаційного дослідження є здійснений багатоаспектний кількісний аналіз, що слугує об'єктивації особливостей вживаності дієслів волевиявлення, структурних моделей і типів комплементних клауз досліджуваного типу складного речення у ранньоніовоанглійський період (Додатки Б, В, Г, І). Разом з тим, на нашу думку, деякі висновки, зроблені на основі отриманих кількісних даних, доцільніше було б верифікувати відповідними квантитативними методами (наприклад, методом χ -квадрат) щодо наявності/ відсутності статистично значущих відмінностей у спостережуваних кількісних показниках, це зокрема стосується співвідношення комплементних клауз з *bare-* і *to-*інфінитивом (стор. 145, 148, 205) та *wh-* і *that-* комплементних клауз (стор. 205).

5. У дослідженні застосовано релевантний процедурний апарат Ікс-штрих теорії та теорії контролю, проте, вважаємо, детальнішого тлумачення дисертанткою потребує поняття «оболонка дієслівної групи» фрази вербалайзера

vP в схемі утворення складного речення та визначення ролі фрази вербалайзера vP в утворенні складних речень з дієсловами волевиявлення в ранньоновоанглійській мові.

6. У п. 4.1.2.2. наукової праці робиться висновок про залежність розгортання комунікативного динамізму у досліджуваних складних реченнях з комплементациєю від *«семантичної ознаки ядерного дієслова волевого наміру»* (стор. 172). Чи простежується така ж залежність між семантикою стрижневого дієслова та означеними типами (об'єктивного немаркованого/ суб'єктивного маркованого) порядку слів; топікалізацією та екстрапозицією компонентів складного речення?

З аналізу тексту дисертації офіційним опонентом вбачається **дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності** в повному обсязі.

Наведені вище міркування мають дискусійний характер і в жодному разі не ставлять під сумнів наукову концепцію дослідження, не зменшують наукову новизну, теоретичну та практичну значущість отриманих дисертанткою результатів і не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційної праці Тугай О.М. Презентоване дослідження є достойним внеском у справу професора Буніятової І. Р. з розбудови генеративного синтаксису у вітчизняному історичному мовознавстві.

На підставі детального ознайомлення з дисертаційним дослідженням Олександри Миколаївни Тугай, авторефератом та основними публікаціями за темою дисертації було встановлено 1) значну актуальність обраної теми; 2) достатній ступінь обґрунтованості та доведеності наукових положень і результатів роботи; 3) їх достовірність і наукову новизну; 4) достатню повноту викладу наукових положень дисертації в опублікованих працях; 5) відповідність автореферату до змісту поданої дисертаційної праці.

З огляду на позитивні висновки стосовно кожного з вище наведених пунктів є всі підстави зробити висновок, що дисертація *«Складне речення з дієсловами волевиявлення в ранньоновоанглійській мові: структурно-*

функціональний аспект» є завершеною науковою працею, в якій її авторкою, Тугай Олександрою Миколаївною, отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності уможливили розв'язання низку проблем, пов'язаних із вивченням синтаксису англійської мови з позицій провідних напрямів сучасного лінгвістики.

Дисертаційна робота О.М. Тугай відповідає порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р. (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами), а її авторка Тугай Олександра Миколаївна **заслуговує** на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія, галузь знань 03 Гуманітарні науки.

Опонент:

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжкультурної комунікації
та прикладної лінгвістики
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

Вікторія ЖУКОВСЬКА

Власноручний підпис к. філол н., доц. Вікторії Вікторівни Жуковської засвідчую:

проректор з наукової та міжнародної роботи
Житомирського державного університету імені Івана Франка
к.е.н., доцент

Тетяна БОЦЯН